

مدیریت خدمات دیسک فشرده در کتابخانه‌های دانشگاهی^۱

نوشته جیل لامبرت

ترجمه سیمین نیازی^۲

چکیده: نتایج این بررسی نمایانگر تأثیر شگرف دیسک فشرده بر عملکرد کتابخانه‌ها و خدماتی است که به استفاده کنندگان ارائه می‌دهند. این مقاله گرفتاریهای اساسی را در مورد مخازن موجود کتابخانه‌ها نشان می‌دهد، خصوصاً وقتی که اطلاعات نشر شده به صورت دیسک فشرده و در شکل چاپی نیز موجود باشد. مزایای دیسک فشرده بسیاری از کتابخانه‌ها را وادار به اشتراک در پایگاههای اطلاعاتی نموده است، حتی در مواردی که اطلاعات به شکل چاپی در کتابخانه موجود باشد. این مسئله بحث در مورد امکان‌پذیری ادامه اشتراک مواد چاپی را به وجود می‌آورد. سایر مسائل نظیر کثرت رابطهای استفاده کننده، شرایط قیمت و فقدان ثبات آن در شبکه‌سازی دیسکهای فشرده نیز مورد بحث قرار گرفته است.

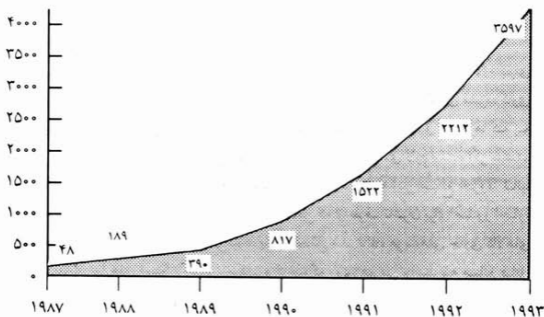
مقدمه

هنگامی که دیسک فشرده برای اولین بار در اواسط دهه ۱۹۸۰ عرضه شد، اظهار نظرهای حاکی از آن بود که این تکنولوژی شاید صرفاً در جستجوی یک درخواست مناسب باشد، اما بی اساس بودن این نگرانیها با نگرشی وسیعتر به مسئله روشن می‌شود. دیسک فشرده از طرق متعددی موفقیت‌آمیز بودن خود را به اثبات رسانده است: علی‌رغم شروع نسبتاً آرام انتشار دیسک

1. Jill Lambert, "Managing CD-ROM Services in Academic Libraries." in: Journal of Librarianship and Information Science, 29 (1) March 1994, p.p. 23-28

۲. کارشناس آموزشی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

فشرده، افزایش زیادی داشته است. آمارها گویای این مطلب است. تحقیقی که به وسیله واحد نظرسنجی اطلاعات بازار، وابسته به کمیسیون اتحادیه‌های اروپا^(۱) انجام شده نشان می‌دهد که بازار دیسک فشرده در فاصله سالهای ۱۹۸۸ تا ۱۹۹۱ حدود ۲۳۵ درصد رشد داشته^(۲) و تا سال ۱۹۹۳ تقریباً ۳۶۰۰ عنوان مختلف از این دیسکها به صورت تجاری در بازار موجود بوده است (شکل ۱).

شکل ۱. عناوین دیسک فشرده و چند رسانه‌ای (موجود در بازار جهانی)

عامل کلیدی در موفقیت دیسک فشرده تناسب فوق العاده آن برای استفاده کننده نهایی است. مزایای این دیسکها که تاکنون به طور گسترده مورد تأیید قرار گرفته عبارتند از: راحتی استفاده، سرعت، کارایی، هزینه صرف شده، عدم وابستگی به شبکه‌های ارتباطی راه دور^(۳)، و سهولت یادگیری استفاده از آن در کتابخانه‌های دانشگاهی. با داشتن چنین محاسنی روز آمد نبودن اطلاعات دیسکهای فشرده که یکی از معایب این رسانه است دیگر چندان قابل ملاحظه نیست. رواج زیاد دیسکهای فشرده، به هر حال سبب پدید آمدن یک سلسله ملاحظات جدید در رابطه با کتابخانه‌های دانشگاهی شده است، پاره‌ای از مسائل مهم مدیریتی که در رابطه با ارائه

خدمات دیسکهای فشرده بایستی مورد توجه قرار گیرد عبارتند از: بودجه خرید دیسکها و تجهیزات، مسئله دستیابی به سیستم، تأمین نیروی انسانی مورد نیاز و آموزش آنها^(۲۲)، و بالاخره کمک به استفاده کننده. علاوه بر آن، تأثیر آن بر سایر خدمات کتابخانهها، خصوصاً امانت بین کتابخانه‌ای، را نیز نباید از نظر دور داشت. این مسئله که چگونه می‌توان خدمات را با توجه به محدودیت بودجه و نیروی انسانی به حداکثر رساند، در زمره مسائل مشترک همه کتابخانه‌هاست.

تأمین منابع مالی

یکی از دشوارترین مسائلی که کتابداران با آن روبه‌رو هستند تأمین منابع مالی لازم برای دیسکهای فشرده است، زیرا تهیه بودجه مورد نیاز برای تأمین خدمات دیسکهای فشرده کاری ساده نیست، اولاً برای خرید سخت‌افزار: میکرو کامپیوترها، دیسک‌گردانها و چاپگرها که به منظور دایر کردن یک ایستگاه عملیاتی^۱ مورد نیاز است، سرمایه زیادی لازم است، اگر سیستم چند کاربری باشد، هزینه‌های قابل توجه شبکه‌سازی را نیز باید به این مبالغ افزود. ثانیاً هزینه‌هایی برای خرید یا اجاره دیسکها و منابع اضافی که از طرف ناشران برای صدور اجازه استفاده از دیسکهای فشرده خواسته می‌شود، باید متحمل شد. ثالثاً، هزینه‌های جاری کالاهای مصرفی مانند نوارهای دستگاه چاپگر، مرکب و کاغذ، که روی هم می‌توانند به مبالغ قابل توجهی بالغ شوند، وجود دارد.

از آنجا که دیسکهای فشرده یک تحول نسبتاً جدید است و اساساً با مقولات نظام مالی موجود تناسب ندارد، کتابخانه‌های دانشگاهی ناگزیر از تحمل دشواریها در برخورد با چنین هزینه‌هایی هستند. در بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی کسب درآمد از طریق دریافت وجه در مقابل استفاده از خدمات دیسکهای فشرده بر اساس محاسبات مختلف مورد مخالفت قرار می‌گیرد. نخست آنکه استفاده کنندگان معمولی انتظار دارند که استفاده از دیسکهای فشرده همانند استفاده از منابع چاپی رایگان باشد، ثانیاً درک کتابداران از اینکه بالاخره دیسکهای فشرده شیوه جستجوی کامپیوتری را در دسترس عموم قرار می‌دهد و عمده‌ترین و مشتاق‌ترین استفاده کنندگان از آن، دانشجویانی هستند که سابقاً (به دلیل کمبود مالی) امکان استفاده از جستجوی پیوسته را نداشتند، ثالثاً مشکلات عملی در وصول هزینه‌ها که سبب افزایش حجم کار کارمندان در زمانی می‌گردد که بسیاری از آنها در تلاش برای اداره خدمات هستند.

ابتکارهای متعددی در این زمینه برای کسب درآمد مورد تجربه قرار گرفته است. در نخستین روزهای استفاده از دیسکهای فشرده، دانشکده پزشکی دانشگاه لیدز^۱ اقدام به دایر کردن باشگاه استفاده کنندگان بر اساس دریافت حق عضویتی سالانه کرد، این حق عضویت استفاده از یک جلسه آموزشی، یک راهنمای استفاده کننده، و دوره‌ای برای آشنایی با نمایه‌سازی موضوعی پایگاه اطلاعاتی مدلین^(۱۱) را تأمین می‌کرد. اخیراً دانشکده پزشکی دیگری گسترش خدمات دیسکهای خود را با کسب درآمد از فروش خدمات آگاهی رسانی جاری، تأمین می‌کند^(۱۲).

از نظر اصولی امکان صرفه‌جویی در سایر زمینه‌های هزینه، نظیر نمایه‌ها و چکیده‌های چاپی و همچنین هزینه‌های مربوط به جستجوی پیوسته وجود دارد اما، در عمل این امر به سادگی میسر نیست. انتخاب یک چکیده بر روی دیسک فشرده و جایگزینی آن با نسخه چاپی معادل، با مبالغی خاص خود به نام "نیاز به اطمینان از ادامه اشتراک" مواجه است. وجود این شرط در قرارداد که در صورت باطل شدن اشتراک، دیسکها باید به ناشر برگردانده شود، باعث ایجاد شکاف در مجموعه کتابخانه می‌گردد. صرفه‌جویی در بودجه پیوسته در هر شکل باید تشخیص داده شود، تحقیقی تازه به وسیله مرکز مطالعات ارتباطات و اطلاعات نشان داد که در فاصله سالهای ۱۹۸۸ تا ۱۹۹۲ در هزینه تحقیقاتی که در کتابخانه‌های دانشگاهی با استفاده از سیستم پیوسته انجام شده، ۳۴ درصد کاهش وجود دارد^(۱۳).

در ایالات متحده، هدایای اشخاص خارج از کتابخانه اعم از سازمانهای مالی مادر یا کمکهای خیر خواهانه هیئت امناء یکی از منابع تأمین مالی کتابخانه بوده است^(۱۴). هر چند تحقیق دیگری در مورد الگوی تأمین بودجه دیسکهای فشرده در ۱۶ دانشگاه آمریکایی نشان داد که تأمین بودجه از این طریق نقش کمتری نسبت به آنچه تاکنون تصور می‌شده، دارد. بر این اساس، کمتر از ۳۰ درصد هزینه از طریق فوق تأمین می‌شود و بقیه از محل بودجه خرید کتاب یا بودجه‌های ارجاعی در این زمینه تأمین می‌گردد^(۱۵).

به‌طور کلی، به نظر می‌رسد که در بریتانیا کتابخانه‌های دانشگاهی، اعم از قدیم یا جدید، هزینه‌های دیسکهای فشرده را از طریق دست‌بردن در بودجه خاص کتاب، همراه با درآمدهای احتمالی و بخشی نیز از طریق بازیافت هزینه و کمک دانشکده‌ها، تأمین می‌کنند^(۱۶) که کاری ساده نیست.

دسترسی

پارهای از مسائل بسیار بحث انگیز که باید در استفاده از خدمات دیسک فشرده حل شود، مباحث ناظر بر نحوه دسترسی است:

- پایگاههای عملیاتی بایستی در کجا مستقر شوند؟

- چه کسی واجد شرایط استفاده از خدمات است؟

- آیا یک سیستم رزرو مورد نیاز است؟

- چه محدودیتهای زمانی، در صورت نیاز، باید اعمال شود؟

- چه ترتیبات ایمنی مورد نیاز است؟

چکیده خالص مباحث فوق به این صورت بیان شده است: چگونه با توجه به فشار هزینه‌ها، مسائل ایمنی، و پشتیبانی، دیسکهای فشرده را تا حد ممکن به طور منطقی قابل دسترس یا استفاده کنیم^(۲۱)؟

محل استقرار

از آنجا که سیستمهای دیسک فشرده اساساً با هدف استفاده به وسیله استفاده کننده نهایی طراحی شده است بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی در هنگام انتخاب محل پایگاه عملیاتی، آنها را در مکانی با امکان دسترسی آزاد قرار داده‌اند. همراه با تحوّل و استحکام یافتن خدمات دیسک فشرده، سه‌الگوی اساسی در زمینه محل استقرار آن به وجود آمد که از نظر درجه پروفندارترین الگو، جایدهی آن در مکانی نزدیک یا حداقل در دید محل مرجع است، جایی که کارمندان برای کمک به استفاده کنندگان و همچنین جلوگیری از استفاده نادرست از وسایل در دسترس باشند^(۳۷). راههای دیگر، شامل جایدهی پایگاه عملیات در مجاورت مجموعه چاپی مرتبط یا ایجاد یک فضای جدید برای انجام کار تحقیق با استفاده از دیسک فشرده (و احتمالاً پیوسته) است. در شرایطی که آخرین الگوی جایدهی مزیت ایمنی بیشتر را داراست و احتمالاً کارایی کارمندان را افزایش می‌دهد، جنبه منفی آن از دست دادن دسترسی بدون واسطه به مواد مرتبط چاپی و متخصصان موضوعی است.

قابلیت دستیابی

دیسک فشرده ثابت کرد که تا آنجا مناسب است که اغلب لازم است در استفاده از آن محدودیتهای زمانی اعمال شود، به خصوص در جایی که تعداد محدودی پایگاه دایر در دسترس باشند. یک ساعت وقت احتمالاً مؤثرترین مدّت زمانی است که به یک استفاده کننده،

به‌خصوص اگر تازه کار باشد، داده می‌شود. این وقت برای آشنایی با سیستم، یافتن اطلاعات و چاپ آنها کافی است. وضع چنین محدودیتهایی هنگامی که یک سیستم رزرو از قبل در حال کار است، آسانتر است. هر چند این امر تأثیر قابل توجهی بر فشار کاری کارمندان دارد و هنگامی که استفاده کنندگان موفق به حضور در جلسات (آموزشی) خود نشوند، سبب بروز مشکلاتی می‌گردد.

شبکه‌سازی

همراه با افزایش رواج دیسک فشرده مشکلات کتابداران در فراهم آوردن دسترسی آزاد و منطقی به خدمات آن جدی‌تر شده است. در یک تحلیل نرم‌افزاری سیستم تسهیلات دیسک فشرده، در بخش خدمات کتابخانه دانشکده پلی‌تکنیک لیورپول، موارد زیر از جمله مسائل اصلی شناخته شد^(۲۵):

- موقعیت نامناسب مکانهای اختصاص یافته به پایگاههای عملیاتی
- استفاده نامطلوب از منابع به خاطر محدودیتهای دیسک فشرده و نرم‌افزار بازیابی اطلاعات

- ارائه خدمات در چند محل یاهمپوشانی بین کتابخانه‌ها

- فاصله بین کتابخانه‌ها

- نسخه‌های محدود از پایگاههای اطلاعاتی مهم، به خاطر هزینه‌های کسب مجوز استفاده

- مسائل ایمنی دیسکها به خاطر احتمال آسیب دیدن یا ربوده شدن

راه حل پیشنهادی بررسی حاضر ایجاد سیستمی برای افزایش دسترسی به دیسکهای فشرده دانشکده پلی‌تکنیک و اصلاح مدت زمان اختصاص یافته برای بازیابی اطلاعات به‌طور مساوی برای کارمندان و دانشجویان، یعنی شبکه‌سازی بود. مطمئناً گسترش سیستمهای شبکه‌سازی شده به حل بسیاری از مشکلات مربوط به قابلیت دستیابی و ایمنی کمک می‌کند. هنگامی که چندین پایگاه عملیاتی به‌طور همزمان قادر به دسترسی به یک پایگاه اطلاعاتی باشند، انعطاف پذیری بیشتری در استفاده از دیسکها و سخت افزار حاصل می‌شود. علاوه بر آن از گم شدن یا ربوده شدن دیسکها، با تدبیر ساده قرار دادن واحدهای دیسک گردان در محلهای امنی که استفاده کنندگان به آن دسترسی ندارند، نیز جلوگیری می‌شود^(۲۶). در یک سیستم شبکه‌سازی شده، محدودیتهای زمانی و سیستم رزرو از قبل کمتر مورد نیاز است، برای مثال، کتابخانه دانشگاه بیرمنگام وضع یک سیستم رزرو را بعد از ایجاد شبکه دیسکهای فشرده ضروری نیافت^(۲۷). با وجود این، هزینه‌های مربوط به تهیه سخت‌افزار و مجوز استفاده از دیسکها چنان است که

کتابخانه‌ها غالباً مجبور می‌شوند به سیستم‌های ترکیبی، شامل تعدادی پایگاه اطلاعاتی شبکه‌سازی شده و سایر پایگاه‌ها تنها قابل دستیابی در یک پایگاه عملیاتی، روی آورند. علاوه بر آن غالب شبکه‌های دیسک‌های فشرده در بریتانیا تا کنون در مقیاس کمی گسترش یافته‌اند و از نظر دامنه به یک ساختمان محدود شده‌اند، و حال آنکه برای فائق آمدن به مشکلات مربوط به دسترسی در کتابخانه‌های واقع شده در مکانهای مختلف، نیاز به توسعه شبکه‌سازی پایگاه اطلاعات در سطح محوطه دانشگاه خواهد بود.

استفاده کنندگان

هر چند در مورد استفاده کنندگان، آسانترین راه اعمال سیاست درهای باز، با قائل شدن امکان دسترسی برای همه است، لیکن چنین شیوه‌ای برای بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی، که اغلب از سوی استفاده کنندگان خارج از دانشگاه به عنوان مرجع مورد استفاده قرار می‌گیرند، قابل قبول نیست. اجازه دسترسی به استفاده کنندگان خارج از دانشگاه ممکن است مانع کار دانشجویان خود مرکز در استفاده از دیسک فشرده به هنگام نیاز شود. به هر حال اعمال محدودیت در استفاده از دیسک‌های فشرده سبب می‌شود که افراد به هنگام استفاده موظف به ارائه کارت کتابخانه یا سایر ابزارهای شناسایی شوند. بررسی هویت هنگامی که دیسک تحویل می‌گردد، یا وقتی که از سیستم رزرو استفاده می‌شود، به راحتی انجام می‌پذیرد، مشکل وقتی ظاهر می‌شود که سیستم "هر کس اول آمد، اول به او خدمات ارائه شود" حکمفرما باشد، خصوصاً اگر ایستگاه عملیاتی تحت نظارت دقیق کارمندان نباشد. در شرایط حاضر ممکن است استفاده افراد خارج از کتابخانه از دیسکها مسئله مهمی را به وجود نیاورد، اما همراه با گسترش استفاده از دیسک‌های فشرده، این مسئله می‌تواند عاملی برای توجه باشد.

انتخاب کارکنان

هرچند مقررات مربوط به کارمندان ناگزیر بین مؤسسات مختلف متفاوت است، اما وظایفی که با آن درگیرند، یکسان به نظر می‌رسد:

- وظایف اداری و فنی شامل نصب و نگهداری سیستم و اداره شبکه دیسک‌های فشرده
- فعالیتهای حرفه‌ای شامل کمک به مراجعان از جمله کمک به هنگام استفاده، تدارک دوره‌های آموزشی و نوشتن جزوات.

رایج‌ترین مدل انتصاب کارکنان که تا کنون عرضه شده، اختصاص وظایف اداری و فنی به یک فرد خاص است، اما در این مدل کمک در حین استفاده به مراجعه کننده به وسیله تمامی

کارکنان میز مرجع تدارک می‌شود. مزیت این شیوه روشن بودن مسئولیت، با انتصاب فردی قابل دسترس برای انجام توصیه‌ها و درگیر با مسائل است، اما بار سنگین کار کمک به استفاده‌کننده میان تعداد بیشتری از کارکنان مشترک است^(۷).

هر کارمند درگیر با مسئله کمک به مراجعه‌کننده در حین استفاده نیاز به مهارت‌های اساسی فنی همچون آشنایی با میکروکامپیوتر به اضافه آگاهی کامل از محتوای هر دیسک فشرده و راه‌های استفاده از آن دارد. همراه با افزایش دیسک‌های فشرده در کتابخانه‌های دانشگاهی مشکلاتی که در مورد فراگیری استفاده از رابط‌های متعدد، در مقابل کارکنان و دانشجویان قرار می‌گیرد، به نحو فزاینده‌ای جدی می‌شود.

به منظور تأمین این نیازها بسیاری از کتابخانه‌ها مجبور به شروع برنامه‌های آموزشی برای کارکنان شده‌اند، یک نمونه خوب با اهداف روشن در این زمینه برنامه‌ای است که به وسیله کتابخانه دانشگاه ایالتی نیومکزیکو ارائه و از کارمندان خواسته شد^(۳۴):

- آشنایی با هر دیسک فشرده‌ای قبل از اینکه در دسترس مراجعان قرار گیرد.
- توانایی کار با تمام دیسک‌های فشرده که به‌طور عام در دسترس قرار دارند.
- یادگیری گستره کامل امکانات موجود در هر دیسک فشرده.
- آشنایی کافی با ساختار و قراردادهای هر دیسک فشرده تا توان تغییر مکان سریع و مؤثر از یک پایگاه اطلاعاتی به دیگری وجود داشته باشد.
- قدرت راهنمایی استفاده‌کنندگان نهایی در مورد انتخاب پایگاه مورد جستجو برای موضوعی معین.

- توانایی رفع موانع اساسی همانند مشکلاتی که در زمینه چاپگر پیش می‌آید.

چنین آموزشی نمی‌تواند امری موردی و پایان یافتنی باشد، جلسات بازآموزی به منظور روزآمد کردن اطلاعات کارمندان، هماهنگ با تغییرات نرم‌افزارها و ویژگی‌های جدید جستجو در آنها امری ضروری است.

پشتیبانی از استفاده‌کننده

علی‌رغم اشتیاق استفاده‌کنندگان دیسک‌های فشرده، بدون شک آنها سیستمها را با تمام ظرفیت به کار نمی‌گیرند^(۲۷). همان‌گونه که به تازگی صاحب‌نظری به آن اشاره کرده است:

آنچه رابطها انجام داده‌اند ایجاد این توهم است که جستجوی پایگاه‌های غالباً پیچیده امری آسان است. مشکل عمده، گرفتن نتیجه‌ای مطلوب است^(۱۵).

اگر لازم است جستجوگران قابلیت کامل، و به همان درجه از اهمیت، محدودیت‌های

سیستمها را درک کنند، نیاز به پشتیبانی به شکل آموزش و دریافت متون مربوط را خواهند داشت.

آموزش

هر بحثی پیرامون مزایای آموزش استفاده‌کنندگان برای جستجو از طریق دیسکهای فشرده در دو نکته متمرکز می‌شود:

- استفاده‌کنندگان چه چیزهایی را باید بیاموزند؟
 - این اطلاعات چگونه به بهترین شکل می‌تواند انتقال یابد؟
- در باب اولین مسئله مدارکی به شکل یک کار تحقیقی از ۳۸ کتابخانه دانشگاهی آمریکا موجود است^(۱۴). نتایج این تحقیق بر حسب اهمیت عبارتند از:
- آموزش فرمانهای اساسی جستجو مانند فرمان "پیداکن" یا "چاپ کن".
 - برداشتی از منطق بول.
 - تفاوت بین استفاده از توصیفگرها و کلید واژه‌های متن آزاد.
 - چه موقع یک پایگاه اطلاعاتی بر روی دیسک فشرده بهترین منبع اطلاعات است و در چه زمان ابزار دیگری ممکن است بهتر باشد.
 - آشنایی با یک پایگاه اطلاعاتی.
 - آموزش نحوه محدود کردن اطلاعات بر اساس سال و تاریخ.
 - اطلاعاتی پیرامون تکنولوژی دیسکهای فشرده.
- در مورد اینکه چنین آموزشهایی چگونه و چه موقع باید انجام شود، عجیب نیست که بسیاری از جستجوگران آموزش کمک انفرادی "حین استفاده" را به آموزش جمعی ترجیح می‌دهند^(۳). متأسفانه هر چند این نوع آموزش کاراترین نوع است، اما از نظر بازدهی هزینه به کار رفته، نازلترین نوع محسوب می‌شود^(۳۹). هنگامی که جلسات آموزش جمعی برگزار می‌گردد، موفقترین شیوه آن است که همراه با نمایش زنده از یک پایگاه اطلاعاتی خاص باشد^(۱۴).

کمک از طریق متون آموزشی و آموزش بر روی صفحه کامپیوتر

هر چند بسیاری از ناشران دیسکهای فشرده، خود اقدام به انتشار متون (آموزشی مربوط) می‌کنند، اما میزان فایده چنین راهنماهایی برای استفاده‌کنندگان معمولی که نیاز به آموزشهای ساده و روشن در مورد شیوه‌های اساسی جستجو دارند، قابل بحث است. بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی ترجیح داده‌اند که خود، راهنماهایی در رابطه با استفاده از دیسکهای

فشرده خاص تهیه کنند. معمولاً این راهنماها که به شکل جزوه‌هایی در یک یا دو صفحه تهیه می‌شود، به صورت یک خلاصه مطالب عمده برای استفاده کنندگان عمل می‌کنند^(۳۸). به نظر می‌رسد که آنها چنین نشریاتی را مفید می‌یابند، هر چند کارکنان کتابخانه در مورد روزآمد نگاه داشتن این راهنماها با مشکلاتی روبه‌رو هستند^(۳۵). کمک از طریق صفحه نمایش کامپیوتر به میزان کمتری رایج است، احتمالاً به این دلیل که استفاده کنندگان با توجه به امکان دسترسی به متن قابل لمس (متون چاپی) مشکل می‌توانند آن را جایگزین کنند.

تأثیر بر سایر خدمات

تناسب کامل دیسک فشرده با استفاده کننده نهایی، ناگزیر نتایج جانبی بر سایر فعالیتها از جمله خدمات مرجع و کارکنان میز مرجع داشته و حجم کار آنها را به نحو بارزی افزایش داده است. وضعیتی که نازل بودن آن در مقاله‌هایی نظیر انباشتگی بر روی میز مرجع^(۳۹) به‌وضوح بیان شده است. از سوی دیگر این تغییر به آن معناست که تعداد بیشتری از کارمندان قادر خواهند بود که مهارتها و تجاربی در زمینه جستجو در سیستمهای کامپیوتری کسب کنند. حال آنکه هنگامی که چنین جستجو‌هایی به سیستمهای پیوسته محدود می‌شد، تنها عده کمی از کارمندان قادر به کسب چنین دانشی بودند.

در رابطه با خدمات پیوسته بر اساس نتایج تحقیقی که نشان می‌دهد میزان کلی کاربرد آن بالا باقی مانده^(۱۸) در ابتدای امر به‌نظر نمی‌رسید که استفاده از دیسک فشرده بر آن تأثیر منفی داشته باشد. اما، با رواج استفاده از دیسک فشرده در کتابخانه‌های دانشگاهی در سطح جهان شرایط تغییر می‌کند، همان‌طور که نتایج یک تحقیق که به تازگی به وسیله مرکز مطالعات ارتباطات و اطلاعات انجام شده نشان می‌دهد^(۱۳)، هر چند در کتابخانه‌های دانشگاهی بیشترین استفاده از دیسک فشرده به وسیله دانشجویانی انجام می‌شود که سابقاً به دلیل فقدان پول لازم برای پرداخت هزینه‌ها، امکان دسترسی به پایگاه اطلاعاتی پیوسته را نداشته‌اند، با این‌همه، همیشه در بین متخصصان، افراد نیازمند به اطلاعات گسترده روزآمد که به وسیله پایگاههای اطلاعاتی پیوسته تهیه می‌شود وجود دارند.

قابل پیش‌بینی است که امکان دسترسی آسانتر که به وسیله پایگاه اطلاعات کتابشناختی بر روی دیسک فشرده فراهم شده، تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر امانت بین کتابخانه‌ای دارد، هر چند نشانه‌هایی حاکی از آن است که هرگاه دیسک فشرده اطلاعات مربوط به موجودی نشریات یک کتابخانه را هم نشان دهد، فشار بر این نوع خدمات کاهش می‌یابد^(۴). همچنین روشن است که در میزان استفاده دانشجویان از نشریات کتابخانه خودشان رشد

وجود داشته، امری که یک ویژگی نویدبخش محسوب می‌شود^(۲۱).

نتایج

بی‌تردید دیسک فشرده تأثیر شگرفی بر وظایف و خدماتی که کتابخانه‌های دانشگاهی به استفاده‌کننده‌گان‌شان ارائه می‌دهند، دارد. در این باره همراه با شتاب یافتن تقاضا برای خدمات، مسائل مورد بحث متعددی وجود دارد که باید با آن روبه‌رو شد^(۲۲). اولاً، گرفتاریهای اساسی در رابطه با مخازن موجود کتابخانه‌ها، به‌خصوص هنگامی که اطلاعات نشر شده به صورت دیسک فشرده در فرم چاپی نیز در دسترس باشد، وجود دارد. مزایایی که دیسک فشرده تدارک دیده بسیاری از کتابخانه‌ها را وادار به حذف اشتراک پایگاههای اطلاعاتی، برای موادّی که اکنون نسخه‌چاپی دارند، کرده است. چنین وضعی (خرید دوباره نسخه‌های موجود) جای سؤال را در مورد امکان‌پذیری ادامه اشتراک موادّ چاپی با توجه به کاهش شدید میزان استفاده از آن به‌وجود می‌آورد. همان‌طور که قبلاً ذکر شد، به دلیل نیاز به اطمینان از ادامه اشتراک و مشکلات مربوط به تک‌کاربر بودن سیستم دیسکهای فشرده، پاسخ به این سؤال نمی‌تواند کاملاً صریح باشد، اگرچه فشار رو به تزاید بر بودجه، احتمالاً کتابخانه‌ها را مجبور به مذاقّه هر چه بیشتر در بررسی نیاز به اشتراک مضاعف می‌کند، خصوصاً آن‌که دیسک فشرده هر روز پیوند سخت‌تری با جریان اصلی خدمات کتابخانه پیدا می‌کند.

ثانیاً، مشکل تعداد رابطهای استفاده‌کننده و مسائل کارمندان که لازم است در هر دیسک تازه تهیه شده کارشناس متخصص شوند. مسئله نبودن استاندارد در رابطهای استفاده‌کننده هم اکنون به‌طور گسترده مورد بحث است، راه حلّ این مشکل ممکن است به سادگی دست‌یافتنی نباشد، زیرا طراحی این رابطها یکی از ویژگیهای تولیدات هر فروشنده‌ای است. یکی از کمکهای محسوس در این زمینه طراحی دیسکها به نحوی است که امکان استفاده از برنامه^(۱) ویندوز^۱ وجود داشته باشد. با استفاده از رابط گرافیکی "ویندوز" انتقال از یک دیسک به دیگری آسانتر می‌شود^(۲۳). راه حلّ دیگر در این زمینه تحوّل مربوط به جدا کردن رابطهای استفاده‌کننده از مکانیسم جستجو است، که کتابخانه‌ها را از مشکل انتخاب بهترین رابط، مناسب با نیازهایشان، آزاد می‌کند^(۱). البته چنین شیوه‌ای بدون مشکلات خاص خود نیست، نخست آنکه جداسازی رابطها از مکانیسم جستجو نمی‌تواند بدون رضایت فروشنده دیسک صورت گیرد، ثانیاً یک رابط جدا (تک) نمی‌تواند برای گستره‌ای از پایگاههای اطلاعاتی کتابشناختی، متن کامل و

اطلاعات عددی مناسب باشد.

مسئله دیگر قابل بحث شرایط قیمت و فقدان ثبات آن در شبکه‌سازی دیسکهای فشرده است، شرایطی که به خوبی در این بیان آمده همیشه هر دیسک ساختار قیمت‌گذاری متفاوت دارد که بر روی آن الصاق شده است^(۲). از دیدگاه فروشندگان چنین وضعیتی قابل درک است، اما بسیاری از فروشندگان از بهره‌برداری یکباره از اطلاعاتشان بدون برگشت مابه‌ازا می‌ترسند، اما حل نشدن این مشکل سبب کندشدن گسترش خدمات دیسک فشرده در کتابخانه‌های می‌شود. در بلند مدت، چنین مباحثی ممکن است فقط از ملاحظات گذرا باشد، همچنان‌که تحولات بیشتر تکنولوژیک و بازار توانست دیسک فشرده را در جهت شیوه‌های کارآتر تحویل همراهی کند. نقایص این رسانه تاکنون به خوبی شناخته شده، کوچک بودن دیسکها برای پایگاههای اطلاعاتی بزرگ، روزآمد نبودن، کندی عمل دیسک گردانها در شبکه‌سازی، و محدودیتهای کلی محیطهای ام. اس. داس^۱ و MSCDEX^(۲۹) است. برای حل این نقایص، تلاشها از دو سو در جریان است.

- تحولاتی نظیر BIDS^۲ در ابتکار ایجاد پایگاههای اطلاعاتی پیوسته از مسائل مورد علاقه مجامع دانشگاهی که از طریق ژانت^۳ قابل دستیابی است^(۳۳).

- تحول مربوط به ایجاد پایگاههای اطلاعات محلی، بر اساس برآوردهای جاری حداقل ۱۵۰ کتابخانه دانشگاهی در ایالات متحده، فایل‌های برگزیده محلی نگهداری می‌کنند^(۳۰). آنچه هنوز باید روشن شود این است که چگونه این روشهای متفاوت دستیابی به اطلاعات با هم همزیستی خواهند کرد، سالهای آتی از این نظر جالب است. ■

1. Ms Dos

2. Bath Information and Data Services (BIDS)

3. JANET

مآخذ:

1. Addyman, A.M (1993) "Accessing CD-ROMs-beyond the LAN." in: *Computer in Libraries International. Proceedings of the Seventh Annual Computers in Libraries International Conference*, PP. 135-140. London: Meckler
2. "All Sides Unhappy With CD-ROM Network Pricing"(1993) in: *Information World Review*, 80,8-9
3. Allen, G. (1990) "CD-ROM Training; What Do the Patrons Want?" in: *RQ*, 30, (1), 88-93
4. Bernal, N.E. (1991) "Local Journal Holdings Availavility Messages on CD+ Medlin: Impact on Users and Interlibrary Loan Patterns. in: *CD-ROM Professional*, 4,(3), 26-28
5. Biddiscombe, R. (1991) Networking CD-ROMs at the University of Birmingham Library. *IT's News*, 24, 27-28
6. Blak, P. (1993) "CD-ROM Network Pricing." in: *Online and CD-ROM Review*, 17,(2), 105-108
7. Bonta, B. ; kalin, S. (1989) "CD-ROM implementation: a Reference Staff Takes Charge." *Reference Services Review*, 11, (2), 253-261
8. Bucknall, T. ; Mangrun, R. (1992) "Usearch: a User Study of the CD-ROM Service at the University of Carolina at Chapel Hill." in: *RQ*, 31, (4), 542-553
9. Cannell,s. (1990) Management Issues. In *CD-ROM: a Practical Guide for Professionals*. eds A.A. Gunn and C. Moore, pp. 27-32. London: UKOLUG, Library & Information Technology Centre
10. "CD-ROM Marches on Through Europe" (1992) in: *Aslib Information*, 20, (9), 32
11. Collins, A.M.K. (1989) "Financing CD-ROM: the Experience of a University Medical Library." in: *Program*, 23,(4), 443-446

12. Cox, j.(1991) "Making Your Electronic Information Products Promote and Pay for Each Other." in: *Online Information 91;15th International Online Information Meeting*, pp.421 - 428. Oxford: Learned Information
13. Cox, j.(1993) "Managing Electronic Information Sources." in: *UKOLUG Newsletter*, 4,(3),5-7
14. Day, j.(1992) User Education for CD-ROM. in: *UC & R Newsletter*, 36,19 - 23
15. Day, j.(1993) "Training End-Users of CD-ROM. In CD-ROM in: *Libraries: Management Issues*, eds T. Hanson and j. Day. Loadon: Bowker - Saur
16. East, H. (1991) "Balancing the Books: Resourcing Electronic Information Services" in: *Academic and Public Libraries*. British Library Research and Development Report, no. 6057. London: British Library
17. Fletcher, L.(1993) "Is There a Chance for a Standardised user interface?" in: *Electronic Library*, 11, (1), 29-32
18. Foulds, M.S; Foulds, L.R. (1991) "Librarians, Reaction to CD-ROM." in: *CD-ROM Librarian*, 6, (1), 12 - 14
19. Hanson, T. (1993) "A Future for CD-ROM as a Strategic Technology?" in: *CD-ROM in Libraries: Management Issues*, eds T. Hanson and g. Day London: Bowker-Saur
20. Harry, V. ; Oppenheim, C. (1993) "Evaluations of Electronic Databases, part 1: Criteria for Testing CD-ROM Products." in: *Online and CD-ROM Review*, 17,(4), 211-222
21. Hughes, A.(1990) "CD-ROM at Ploytechnic South West: End-user Issues." in: *Audiovisual Librarian*, 16, (4), 171-174
22. Hughes, A. (1991) "Managing a CD-ROM Based Service." in: *Computer in Libraries International 91. Proceedings of the Fifth Conference on Computers in Libraries*, PP. 164-167. London: Mackler

23. Kinder, J. ; Preston, L. (1993) "CD-ROM Management: Planning for Success." in: *CD-ROM Professional*, 6, (1), 24-25
24. King, A. (1991) "Room with a View: Microsoft Windows and CD-ROM." in: *Database*, 14, (2), 99-101
25. Knowles, J. (1993) "A Soft System Analysis of a CD-ROM Network for a Multi-site Polytechnic." in: *Journal of Librarianship and Information Science*, 25, (1), 15-21
26. Kratzert, M.Y. (1991) "Installation of a CD-ROM Network: the Untold Story." in: *Proceedings of the Twelfth National Online Meeting 1991*, PP. 201-207. New York: Learned Information.
27. Maxymuk, J. (1991) "Considerations for CD-ROM Instruction. in: *CD-ROM Professional*, 4, (3), 47-49
28. Mckimmie, T. (1992) Budgeting for CD-ROM in Academic Libraries: Sources and Impacts. in: *Library Acquisitions: Practice and Theory*, 16, (3), 221-227
29. McSean, T. (1992) "CD-ROMs and Beyond: Buying Databases Sensibly?" in: *Aslib Proceedings*, 44, (6), 243-44
30. Meyer, R.W. (1992) "Locally Mounted Databases... Making Information As Close to Free As Possible." in: *Online*, 16, (1), 15-24
31. O'Donovan, K. (1993) "Management Issues." in: *CD-ROM in libraries: management issues*, eds T. Hanson and J. Day. London: Bowker-Saur
32. Popp, M.P. ; Fazle Kabir, A.F.M. (1990) "CD-ROM Sources in the Reference Collection: Issues of Access and Maintenance." in: *The Reference Collection*, 29, 77-91
33. Scanlon, S. (1992) "BIDS: the Revolution in Database Access." in: *Serials*, 5, (1), 18-28
34. Stabler, K. (1991) "A Model for Training Academic Librarians on CD-ROM." in: *Proceedings of the Twelfth National Online Meeting. 1991*, PP. 361-365.

New York: Learned Information

35. Steele, A. ; Tseng, G. (1992) "End-User Training for CD-ROM Medlin: a Survey of UK Medical School Libraries." in: *Program*, 26, (1), 55-61
36. Sykes, J. (1992) "Conference on CD-ROM Networking in Libraries." in: *COPOL Newsletter*, 58, 47-51
37. Vasi, J. ; LaGuardia, C. (1992) "Setting Up CD-ROM Work Areas-part 2: Integrating CD-ROM Functions Into Library Services." in: *CD-ROM Professional*, 5, (3), 38-43
38. Worrell, D. (1993) "End-User Database Aids: how to Create Guides That Get Used." in: *CD-ROM Professional*, 6, (3), 82-84
39. Whitaker, C.S. (1990) "Pile-Up at the Reference Desk: Teaching Users to Use CD-ROMs." in: *Laserdisk Profesional*, 3, (2), 30-34
40. Zarnosky, M.R. (1992) "Knowledge Served on a Silver Platter: Planning and Paying For CD-ROMs." in: *RQ*, 31, (1), 75-84